

Література

1. Добровольский Б., Котикова Н. Песня – душа народа. – Л., 1969.
2. Школьное пение : учеб.-музыкал. хрестоматии А. И. Богородицкого / сост. Н. Малинин. – М., 1875.
3. Маслов А. Методика пения в начальной школе, основанная на новейших данных экспериментальной педагогики. – М., 1913.
4. Сковорода Г. Повне збір. творів. – Київ, 1983. – Т. 1.
5. Малишко А. Дорога під яворами : зб. віршів. Передмова. – Київ, 1964.

ПСИХОЛОГІЯ МУЗИЧНОГО СПРИЙМАННЯ

*Завалко К. В. Київський університет імені Б. Грінченка
E-mail: katrinzviolin@gmail.com*

Музичне сприймання – складна діяльність, що спрямована на адекватне відображення музики. Сприймання об'єднує власне сприйняття (перцепцію) музичного матеріалу з власним музичним та життєвим досвідом, його осягнення, емоційне переживання та інтерпретацію музичного твору. В основі сприймання музики лежать психофізіологічні закономірності, характерні для сприймання людини взагалі. Воно має рефлексорну природу, є аналітико-синтетичною діяльністю, здійснюється під впливом об'єктів зовнішнього середовища, як і всі види сприймань, носить активний характер. Є відмінність між слуханням музики як діяльністю, слуханням музики як цілеспрямованим процесом та сприйняттям музики. Слухання музики не передбачає концентрації уваги лише на ній, проте як цілеспрямований процес вимагає зосередженості уваги. Сприйняття пов'язано з осягненням змісту музики та вимагає включення інтелектуальних функцій.

Музичне осягнення – це розуміння частин з цілісного явища, яким є музичний твір, співвіднесення його з враженнями, які є у досвіді слухача. Осягнення естетичної цінності музичного твору передбачає вміння «розшифрувати» його образну мову, осмислити зміст, що неможливо без опори на весь особистий досвід, співвіднесення твору зі складеними в людини художньо-естетичними критеріями, нормативними уявленнями.

Характерною рисою музики, як об'єкта сприймання, є те, що вона є «ілюзорним» об'єктом: її безпосереднє сприймання триває стільки, скільки звучить сам твір. Тому в процесі музичного сприймання на чільне місце виступає така особливість осягнення музичного твору як

активність свідомості слухача. Суть її прояву полягає у виділенні найзначущих в інтонаційному плані елементів музики, що звучить, і поєднанні їх у єдину логічну низку.

Суб'єктами музичного сприймання є:

- композитор – перевіряє (цілісно або фрагментарно) те, що виникає в його уяві;
- виконавець – намагається збагнути наскільки озвучений образ відповідає авторському задуму;
- слухач – задовольняє власні емоційні потреби.

З позицій теорії інформації музичний твір є сукупністю семантичнозначущої інформації, яку повідомляє композитор. До найдавніших типів музичної інформації належить інформація про суб'єкта, його власну індивідуальність; про групу, до якої належить він (звідси походять численні лади з їх етнічною інформацією); про стиль (музика сприймається нами як жива ще й тому, що належить істотам певної статі); про вік, темперамент, психічний і фізичний стан людини, ситуативну реакцію тощо.

Говорячи про зміст музики, слід пам'ятати, що він не може бути повністю втіленим іншими, позамузичними засобами і осягнутий до кінця інакше, ніж осмисленням і переживанням самої музики. Оскільки зміст музичного твору передбачає багатогранні позатекстові зв'язки, його інтерпретація теж неможлива без широких зв'язків, які виходять за межі твору (зв'язки історичні, культурологічні, асоціативні, життєві, художні тощо).

Музичне сприймання включає фізіологічну та психологічну сторони. Воно регулюється багатьма механізмами: пам'яттю, «передчуттям», актуалізацією минулого досвіду. Формування досвіду відбувається під впливом великої кількості особистісних якостей, як об'єктивних (стать, вік, національність), так і суб'єктивних (професія, виховання освіта тощо). Під час музичного сприймання найбільш доступними для розуміння є твори з елементами відображення, оскільки тут досвід, пов'язаний зі слуховими асоціаціями, розкривається, наприклад, через звуконаслідування співу птахів, цокання годинника. У європейській музиці, наприклад, це, перед усім, риторичні формули (інтонація зітхання, оклику, питання тощо).

Музичне сприймання та тезаурус індивіда виникає та поповнюється завдяки спілкуванню з музичною культурою; це інтелектуальний фундамент, який визначає специфіку музичного сприйняття тієї або іншої людини. У формуванні тезаурусу, окрім гостроти слуху, важливу роль відіграє пам'ять. Між сховищами пам'яті відбувається інтенсивний обмін. Але пам'ять вибіркова, тому все почуте та побачене, фіксується в ній індивідуально.

Процес спрямований від уявлень до інтерпретації. Рівень уявлень – передбачає особистісний характер сприйняття слухача. Взаємодія трьох форм свідомості: інтелект, емоційність, асоціативність. Ця взаємодія залежить від музики (у непрограмній музиці інтелект є джерелом емоції та асоціативного відображення). Асоціативні уявлення виникають на основі порівнянь, а відбір асоціацій відбувається від інтелекту до емоційного світу. У вокальній та сценічній музиці вказані три форми свідомості мають іншу залежність: інтелект породжує асоціації, а потім виникають емоції.

Для формування музичного сприймання необхідні організація систематичного і цілеспрямованого сприймання як розгорнутого процесу, що відповідає певним пізнавальним і навчальним завданням; постановка навчальних завдань, які б забезпечували цілісність і вибірковість сприймання, накопичення досвіду музичної діяльності.

На початкових стадіях розвитку музичного сприймання велику роль відіграє моторно-динамічний досвід (підспівування мелодій, показ рукою звуковисотних співвідношень, рухи й ігри під музику). Цей чинник сприяє не лише чіткішій жанрово-комунікативній диференціації інструментальної музики, а й виділенню окремих виразних засобів у творі. Згідно із загальними закономірностями сприймання, зовнішні практичні дії, поступово вдосконалюючись у внутрішньому плані, переходять у внутрішні дії, які, в свою чергу, також удосконалюються і змінюються: окремі компоненти відпадають або виконуються у більш-менш згорнутому вигляді.

При розвинутому музичному сприйнятті на основі рефлексії виникає слухацька інтерпретація – тлумачення, пояснення змісту. На основі інтерпретації формується слухацька концепція як вища форма діяльності слухача, що є повноправною складовою музичної творчості.

Еволюція переживань слухачів: стан як найпростіша форма переживання; настрій – перша форма усвідомленого переживання; емоція – усвідомлене переживання, що виражає естетичну оцінку ситуації; почуття як сама складна форма переживання.

Психічні процеси, які супроводжують сприймання, практично не підлягають спостереженню, їх можна виявити лише за поведінкою учнів. У цьому одна із причин тих труднощів, з якими доводиться стикатися при формуванні музичного сприймання.

Література

1. Завалко К. В. Музична педагогіка: інноваційно-психологічний аспект / К. В. Завалко : навч.-метод. посіб. – Київ : ЦУЛ, 2020. – 181 с.